

6.2.2023

Johanna Vuorelma
Yliopistotutkija
Eurooppa-tutkimuksen keskus
Siltavuorenpenger 1 A
00014 Helsingin yliopisto
johanna.vuorelma@helsinki.fi

Lausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta

Asia: Tulevaisuusvaliokunta keskiviikko 08.02.2023 klo 09.00 / VNS 16/2022 vp / Lausuntopyyntö

Kiitän mahdollisuudesta lausua eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osasta, Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen. Yleisten huomioiden lisäksi keskityn erityisesti ennakoivan hallinnon suunnittelun menetelmiin sekä päätöksenteon kannalta tärkeiden, tulevaisuudessa erityistä huomiota vaativien asioiden priorisointitarpeeseen.

1 Yleisesti valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko tarjoaa systemaattisen ja hyödyllisen työkalun hallituksen ja eduskunnan vuoropuhelulle tulevaisuuden muutoksista, epävarmuuksista ja vaihtoehtoisista kehityskuluista. Tulevaisuusselonteko koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäinen keskittyy skenaariotyön kautta kartoitettuihin muutoksiin Suomessa ja kansainvälisesti. Nämä muutokset ovat yhteiskunnallisia, teknologisia, taloudellisia, poliittisia ja ympäristöön liittyviä kehityskulkuja, joiden ennakointiin liittyy paljon epävarmuutta.

Skenaariotyö on toteutettu laajan osallistumisen periaatteella, joka on pitänyt sisällään yhteiskehittämistä ja tulevaisuusdialogeja. Tämän periaatteen myötä tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa heijastaa laajemmin tulevaisuusajattelua eri yhteiskunnan sektoreilla ja kansalaisyhteiskunnassa, mikä on tulevaisuusselonteon erityinen vahvuus. Tulevaisuusselonteon toinen osa keskittyy ennakkoinnin ja tulevaisuusajattelun rooliin

6.2.2023

lainvalmistelussa. Kansallisilla ja kansainvälisillä linjauksilla ja kehittäistavoitteilla on keskeinen rooli tässä työssä.

Tulevaisuusselonteossa kuvataan neljä erilaista skenaariota. Ensimmäinen niistä on **yhteistyön maailma**, jossa Pariisin ilmastonsopimuksen täytäntöönpano on ollut menestys ja kestävä kehityksen tavoitteet ovat edenneet onnistuneesti. Toinen skenaario on **kiihtyneen kilpailun maailma**, joka on yhteistyön sijaan kilpailuun perustuva voittajien ja häviäjien maailma. Kolmas skenaario on **itäinen maailma**, jossa Kiinasta on tullut taloudellinen ja poliittinen mahtivaltio. Neljäs skenaario on **murtuva maailma**, jossa ilmastopoliittinen yhteistyö on epäonnistunut ja maailma on ajautumassa syvään kriisien tihehtymään. Tulevaisuusselonteon skenaariopolut etenevät vuoteen 2040 saakka.

Tulevaisuusselonteko tarjoaa tärkeän työkalun hallituksen ja eduskunnan väliselle tulevaisuusvuoropuhelulle tilanteessa, jossa nykyisen riskiyhteiskunnan hallinnointi vaatii kykyä ratkaista viheliäitä ongelmia ja tunnistaa sektorirajat ylittäviä uhkia. Tässä työssä pitää pystyä ennakoimaan mahdollisia kehityskulkuja ja varautumaan niihin kattavasti. **Tämä tarkoittaa reaktiivisen hallinnan sijaan proaktiivista hallintaa.**

Tulevaisuusselonteon ajankohta alleviivaa ennakkoinnin merkitystä: se julkaistaan aikana, jota määrittää sellaisten uhkakuvien toteutuminen, joka on ollut ennakoitavissa mutta johon varautuminen ei ole niin korkealla tasolla kuin mahdollista. Näitä kehityskulkuja ovat olleet pandemia, hyökkäyssota Euroopassa ja kansainvälinen energiakriisi.

Tulevaisuusselonteko käsittelee kattavasti mahdollisia kehityskulkuja eri teemojen kohdalla ja osoittaa niiden välisiä yhteyksiä ja jännitteitä. Deskriptiivistä ("kuinka asiat ovat") ja normatiivista ("kuinka asioiden pitäisi olla") tarkastelua kuljetetaan selonteossa rinnakkain, mikä tekee mahdolliseksi poliittisen ajattelun kurottamisen nykytilanteesta toivottavaan tulevaisuuteen.

Toisaalta tulevaisuusselonteon normatiivinen ulottuvuus ei erottele sitä, millaista poliittista kamppailua yhteiskunnassa käydään siitä, millainen on toivottava tulevaisuus. Toisin sanoen osa mahdollisista kehityskuluista on sellaisia, joita pidetään yhteiskunnassa yksiselitteisesti kielteisinä (esim. terveyskriisit), toiset taas sellaisia, jotka ovat poliittisen kamppailun kohteena (esim. vähemmistöjen oikeudet). Näiden kehityskulujen tarkempi jäsentely niin, etteivät ne näytä normatiivisesti yhteismitallisilta, täsmentäisi niiden analyysia.

2 Ennakoivan hallinnon toteutumisesta

Uudella tulevaisuusselontekomenettelyllä on pyritty edistämään systeemistä ennakoivan hallinnon toteutumista: poikkihallinnollisuutta, ilmiölähtöisyyttä, vuorovaikutteisuutta, kompleksisuuden käsittelyä, dialogisuutta ja puntaroivaa keskustelua. **Tämä systeminen lähestymistapa tarjoaa hyvät edellytykset ennakoivan hallinnon vahvistamiselle.**

6.2.2023

Tulevaisuusselontekomenettely hyötyisi näiden lähestymistapojen rinnalla **syndemian käsitteen soveltamisesta terveyskriisien hallinnan tarkastelussa**. Terveyskriisien hahmottaminen syndemioina tarkoittaa, että niitä tarkastellaan erilaisten yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja terveysongelmien muodostamina kokonaisuuksina.¹ Kun terveyskriisejä hallitaan syndemioina, tähdätään monitahoisten ongelmien ratkaisemiseen sujuvasti yhtä aikaa ja uusien ongelmien välttämiseen.

Syndemian käsite tarjoaa hyödyllisen työkalun kompleksisuuden käsittelylle. Sen avulla voi edistää ennakoivaa hallintoa, jossa terveyskriisiin varautuminen ei koske pelkästään terveysturvallisuutta vaan myös muita yhteiskunnan sektoreita, jotka saattavat kriisiytyä terveyskriisiin myötä. **Koronakriisistä ammennettavat opit ovat tärkeitä tällaisen hallinta-ajattelun kehittämisessä.**

Tulevaisuusselonteossa käsitellään pandemiaa yhtenä mahdollisista terveyskriiseistä tulevaisuudessa, mutta siinä olisi voinut vielä perusteellisemmin jäsentää muita mahdollisia terveyskriisejä, jotka voivat toteutua jo lähitulevaisuudessa. Ne voivat liittyä esimerkiksi antibioottiresistenssiin tai mielenterveyteen.

Näistä uhista on maininta tulevaisuusselonteon sivuilla 146–148. Osiossa tuodaan esiin, että monet elintapoihin liittyvät sairaudet ovat lisääntyneet, tartuntatautien aiheuttamat terveysuhat ovat kasvussa ja kasvavat mielenterveys- ja elämänhallintaongelmat ovat merkittävimpiä kansanterveydellisiä ongelmia.

Tulevaisuuden akuuttien terveyskriisien kannalta erityisen tärkeä kohta liittyy juuri mikrobilääkkeiden kasvavaan käyttöön, joka "aiheuttaa lääkkeille vastustuskykyisten taudinaiheuttajien kehittymistä. Jos mikrobilääkeresistenssi yleistyy myös Suomessa, vaikeisiin infektioihin ei ole enää välttämättä hoitoa. Ilmiön yleistymisen voi vaikuttaa koko terveydenhuoltoon: esimerkiksi syöpähoidot ja suolistoalueen leikkaukset muuttuvat vaarallisiksi, jos mikrobilääkkeet eivät enää torju infektioita" (s. 148). **Kaikkia näitä terveysuhkia on syytä tarkastella mahdollisina syndemioina, joilla voi olla laajoja vaikutuksia yhteiskunnan eri sektoreihin oikeusvaltiosta koulutukseen.**

3 Tulevaisuudessa erityistä huomiota vaativien asioiden priorisointi

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon tehtävänä on "tunnistaa päätöksenteon kannalta tärkeitä, tulevaisuudessa erityistä huomiota vaativia asioita". Tämä tehtävän toteuttamisen kannalta olisi hyödyllistä, jos tulevaisuusselonteon käsittelemät yhteiskunnalliset, teknologiset, taloudelliset, ympäristölliset ja poliittiset muutokset olisivat ainakin joltain osin **prioriteettijärjestyksessä, joka heijastaisi päätöksentekotarpeen kiireellisyyttä.**

¹ Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittama WELGO-tutkimushankkeemme tarkastelee terveyskriisejä syndemioina ja kehittää kestäviä ratkaisuja hyvinvoinnin turvaamiseksi tulevaisuuden kriiseissä korona-ajan opetusten pohjalta. Ks. <https://welgo.fi/tutkimusteemat/>

6.2.2023

Tulevaisuusselonteon kattava tarkastelu eri teemoihin liittyvistä mahdollisista kehityskuluista tarjoaa perinpohjaisen esityksen nyt horisontissa näkyvistä epävarmuuksista, mutta ei juuri priorisoi eniten huomiota vaativia asioita. Priorisointia olisi mahdollista tehdä tutkimustietoon nojaten, jolloin tulevaisuusselonteko kohdistaisi erityistä huomiota akuuteimpiin kysymyksiin ja kirittäisi päättäjiä toimiin juuri niiden kysymysten ratkaisemiseksi.

Yhteenveto lausunnon pääkohdista

1. Tulevaisuusselontekomenettely hyötyisi syndemian käsitteen soveltamisesta terveyskriisien hallinnan tarkastelussa.
2. Tulevaisuusselonteon käsittelemät yhteiskunnalliset, teknologiset, taloudelliset, ympäristölliset ja poliittiset muutokset voisivat olla ainakin joltain osin prioriteettijärjestyksessä, joka heijastaisi päätöksentekotarpeen kiireellisyyttä.
3. Tulevaisuusselonteon normatiivinen ulottuvuus hyötyisi täsmällisemmästä jäsentämisestä sen suhteen, millaista poliittista kamppailua yhteiskunnassa käydään toivottavasta tulevaisuuskuvasta.

Kunnioittavasti

Johanna Vuorelma

Yliopistotutkija

Eurooppa-tutkimuksen keskus

Helsingin yliopisto